

พระวินัยปิฎก

หมวด 31 : ทรัพย์สินของสงฆ์ — ผู้ดูแลมิใช่เจ้าของ

เมื่อแยกให้ชัดแล้วว่า สิ่งใดเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล และสิ่งใดเป็นทรัพย์สินที่ถวายแก่สงฆ์ ประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณาต่อไปคือ ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ผู้ดูแลทรัพย์สินของสงฆ์ มีฐานะอย่างไร การได้รับหน้าที่ดูแล มิได้หมายความว่า บุคคลนั้นกลายเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น

หลักข้อนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากไม่แยกแยะระหว่าง “ความเป็นเจ้าของ” กับ “หน้าที่ในการดูแล” ให้ชัดเจน อาจเกิดความเข้าใจว่า เมื่อบุคคลหนึ่งเป็นเจ้าของอาวาส เป็นผู้รับผิดชอบ หรือเป็นผู้ดูแลสิ่งของนั้นอยู่ ก็ย่อมมีสิทธิจัดการได้ตามความประสงค์ของตน

แต่เมื่อพิจารณาตามหลักพระวินัย จะเห็นว่าหน้าที่ในการดูแล การได้รับอนุญาตให้ใช้ และอำนาจในการจัดการ มิใช่เรื่องเดียวกัน

1. เมื่อถวายแก่สงฆ์แล้ว ย่อมมิใช่ของบุคคลหนึ่งบุคคลใด

สิ่งของ อาคาร ที่พัก เครื่องใช้ หรือปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผู้ถวายโดยมีเจตนาให้เป็นของสงฆ์ ย่อมต้องพิจารณาตามเจตนาแห่งการถวายและฐานะของสิ่งนั้น เมื่อสิ่งนั้นเป็นของสงฆ์แล้ว ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง แม้จะเป็นผู้รับไว้ เป็นผู้ดูแล หรือเป็นผู้ใช้ประจำ ก็มิได้ทำให้สิ่งนั้นกลายเป็นของส่วนตัวของตน

จุดสำคัญจึงอยู่ที่การแยกว่า ใครมีสิทธิใช้ ใครมีหน้าที่ดูแล ใครมีอำนาจจัดการ และสิ่งนั้นมีฐานะเป็นของใคร ทั้งสี่เรื่องนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องเดียวกัน

2. ผู้ดูแลมีหน้าที่และความรับผิดชอบ

ในพระวินัยมีการมอบหมายหรือสมมติภิกษุให้ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจของสงฆ์หลายประการ เช่น การจัดเสนาสนะ การรักษาเรือนคัลล การรับและแจกสิ่งของ การได้รับหน้าที่เช่นนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้ได้รับมอบหมายมีอำนาจดำเนินการตามขอบเขตแห่งหน้าที่ แต่การได้รับหน้าที่มิได้ทำให้สิ่งที่อยู่ในความดูแลกลายเป็นของส่วนตัว ผู้ดูแลจึงต้องรักษาสิ่งนั้นมีให้สูญหาย เสียหาย หรือถูกนำไปใช้ผิดจากฐานะและวัตถุประสงค์ ดังนั้น คำว่า “ดูแล” จึงไม่ควรถูกตีความว่า “เป็นเจ้าของ”

3. การใช้ประโยชน์ มิได้ทำให้กลายเป็นของส่วนตัว

ภิกษุอาจได้รับอนุญาตให้ใช้กุฏิ ห้องพัก เครื่องใช้ หรือสิ่งของบางอย่างเป็นเวลานาน แต่การใช้เป็นเวลานาน มิได้หมายความว่าสิ่งนั้นจะเปลี่ยนฐานะเป็นของส่วนบุคคล ตัวอย่างเช่น ภิกษุรูปหนึ่งพักอยู่ในกุฏิหลังหนึ่งหลายปี การพักอาศัยนั้นเป็นการใช้เสนาสนะตามที่ได้รับจัดหรือได้รับอนุญาต มิได้หมายความว่ากุฏินั้นกลายเป็นของส่วนตัวซึ่งจะนำไปยกให้ จำหน่าย หรือจัดการเสมือนเป็นทรัพย์สินของตนได้ จึงต้องแยกให้ชัดระหว่าง “สิทธิในการใช้” กับ “ความเป็นเจ้าของ”

4. ตำแหน่งมิได้เปลี่ยนทรัพย์สินของสงฆ์ให้เป็นทรัพย์สินส่วนตัว

ภิกษุผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เกี่ยวกับทรัพย์สินหรือกิจของสงฆ์ อาจมีอำนาจดำเนินการบางอย่างตามหน้าที่ แต่อำนาจนั้นเป็น อำนาจเพื่อทำกิจที่ได้รับมอบหมาย มิใช่อำนาจที่จะเปลี่ยนทรัพย์สินของสงฆ์ให้เป็นของส่วนตัว จึงต้องแยกให้ชัดเจนว่า “ผู้มีหน้าที่จัดการ” กับ “ผู้เป็นเจ้าของ”

ในส่วนของพระวินัย การดำเนินการต้องอยู่ภายในขอบเขตที่พระวินัยอนุญาตและวิธีดำเนินการกิจของสงฆ์ที่เกี่ยวข้อง ส่วนวัดในสังคมปัจจุบัน ยังอาจมีกฎหมายบ้านเมือง กฎขององค์กร หรือ ข้อกำหนดเกี่ยวกับนิติบุคคลและทรัพย์สินเข้ามาเกี่ยวข้องอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งควรแยกพิจารณาจากหลักพระวินัยให้ชัดเจน

5. ของสงฆ์ไม่ควรถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตนโดยพลการ

เมื่อสิ่งใดมีฐานะเป็นของสงฆ์ การนำไปใช้ต้องสัมพันธ์กับฐานะและประโยชน์ที่สิ่งนั้นมีไว้ ปัญหาอาจเกิดขึ้นเมื่อผู้ดูแลเริ่มคิดว่า “อยู่ในความดูแลของเรา จึงเป็นของเรา” หรือ “เราเป็นผู้รับผิดชอบ จึงมีสิทธิทำอะไรก็ได้” ความคิดเช่นนี้ทำให้เส้นแบ่งระหว่าง หน้าที่ กับ ความยึดถือ เลื่อนหายไป

ในทางกลับกัน ผู้ดูแลที่เข้าใจฐานะของตนย่อมตระหนักว่า สิ่งนี้มีใช้ของส่วนตัว เราเพียงได้รับหน้าที่ให้รักษาและใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง ความเข้าใจเช่นนี้ทำให้การดูแลทรัพย์สินของสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกตนด้วย

6. แม้มีเจตนาดี ก็ต้องพิจารณาว่าสิ่งใดทำได้หรือทำไม่ได้

บางครั้งปัญหาไม่ได้เกิดจากความโลภหรือความต้องการนำทรัพย์สินมาเป็นของตน แต่อาจเกิดจากความตั้งใจดี เช่น ต้องการปรับปรุงสถานที่ ต้องการนำของที่ไม่ได้ใช้ไปให้ผู้อื่น หรือต้องการเปลี่ยนสิ่งเดิมให้เกิดประโยชน์มากขึ้น

แต่พระวินัยแสดงให้เห็นว่า ของสงฆ์บางประเภทไม่อยู่ในฐานะที่จะนำไปแจกจ่ายได้ตามความประสงค์ ในเสนาสนะชั้นธกะ พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงของที่ไม่ควรแจกจ่ายเป็นหมวด ๆ เช่น อาราม และพื้นที่อาราม วิหารและพื้นที่วิหาร ตลอดจนเครื่องใช้และครุภัณฑ์บางประเภท และทรงวางหลักว่า แม้สงฆ์ คณะ หรือบุคคลนำของประเภทดังกล่าวไปแจกจ่าย การแจกจ่ายนั้นก็ไม่ทำให้ของนั้นเปลี่ยนฐานะไปตามความประสงค์ของผู้แจก จุดนี้แสดงหลักสำคัญว่า แม้มีความประสงค์จะทำประโยชน์ ก็ต้องรู้ก่อนว่าสิ่งนั้นอยู่ในฐานะใด และพระวินัยเปิดให้ดำเนินการอย่างไร เจตนาดีจึงต้องประกอบด้วยความรู้และความถูกต้องในการดำเนินการด้วย

7. ผู้ได้รับความไว้วางใจมาก ยิ่งต้องระมัดระวัง

เมื่อบุคคลหนึ่งได้รับความไว้วางใจให้ดูแลสิ่งของหรือกิจของสงฆ์มากขึ้น ความรับผิดชอบก็ยิ่งมากขึ้นตามไปด้วย ผู้ดูแลจึงควรรู้ว่า สิ่งนั้นมาจากไหน มีฐานะอย่างไร มีไว้เพื่ออะไร

นำไปใช้ อย่างไร และตนได้รับมอบหมายให้ดำเนินการได้เพียงใด ความชัดเจนเช่นนี้มีใช้เพียงเรื่องการบริหาร แต่ยังช่วยรักษาความไว้วางใจของสงฆ์และผู้ถวายอีกด้วย

8. พระวินัยฝึกให้ “ดูแลโดยไม่ยึดถือ”

ประเด็นเรื่องทรัพย์สินของสงฆ์จึงมีใช้เพียงเรื่องทรัพย์สิน ในระดับที่ลึกลงไป ยังสัมพันธ์กับการฝึกไม่ให้เกิดความยึดถือในสิ่งที่ตนเพียงได้รับหน้าที่ให้ดูแล เมื่อบุคคลหนึ่งได้ใช้ ได้ควบคุม หรือมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดเป็นเวลานาน อาจเกิดความรู้สึกโดยไม่รู้ตัวว่า “นี่คือของเรา”

การวางขอบเขตตามพระวินัยช่วยเตือนให้แยกความรู้สึกเช่นนั้นออกจากฐานะที่แท้จริงของสิ่งนั้น แม้จะเป็นผู้ถือกุญแจ มิได้หมายความว่าตนเป็นเจ้าของสถานที่ แม้จะเป็นผู้เก็บรักษา มิได้หมายความว่าตนเป็นเจ้าของสิ่งของ แม้จะได้รับมอบหมายให้จัดการ ก็มิได้หมายความว่าตนจะจัดการเพื่อประโยชน์ส่วนตนได้ นี่คือการฝึกให้สามารถ รับผิดชอบโดยไม่ยึดถือ

สรุป

หลักสำคัญของทรัพย์สินสงฆ์มิได้อยู่เพียงว่า “ใครถืออยู่” แต่ต้องพิจารณาว่า สิ่งนั้นอยู่ในฐานะอะไร และบุคคลนั้นเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นในฐานะใด ผู้ใช้ อาจไม่ใช่เจ้าของ ผู้ดูแล อาจไม่ใช่เจ้าของ ผู้ได้รับมอบหมายให้จัดการ ก็อาจไม่ใช่เจ้าของ เมื่อแยกฐานะเหล่านี้ออกจากกันได้ชัด ก็ช่วยลดความสับสนและป้องกันมิให้สิ่งที่เป็นของส่วนรวมค่อย ๆ ถูกมองเสมือนเป็นของส่วนบุคคล

หลักพระวินัยเกี่ยวกับของสงฆ์ยังแสดงให้เห็นอีกว่า สิ่งของบางประเภทมิใช่สิ่งที่จะนำไปแจกแบ่ง หรือเปลี่ยนฐานะได้ตามความต้องการของบุคคล แม้บุคคลนั้นจะมีหน้าที่ดูแลอยู่ก็ตาม

ดังนั้น การได้รับมอบหมายให้ดูแลสิ่งใด มิใช่การได้รับสิ่งนั้นมาเป็นของตน แต่คือการได้รับหน้าที่และความรับผิดชอบ ที่จะรักษาและใช้สิ่งนั้นให้ถูกต้องตามฐานะของมัน การดูแลทรัพย์สินของสงฆ์อย่างถูกต้องจึงเป็นทั้งเรื่องของพระวินัย ความรับผิดชอบ และการฝึกไม่ให้ความรู้สึกว้า “ตัวเรา-ของเรา” เข้าไปแทรกในสิ่งที่ตนเพียงได้รับหน้าที่ให้ดูแล

พระวินัยปิฎก

หมวด 32 : ของสงฆ์ที่ไม่ควรสละหรือแบ่ง — ของส่วนรวมมิใช่สิ่งที่จะยกให้กันได้ตามใจ

เมื่อเข้าใจจากหมวดที่แล้วว่า ผู้ดูแลทรัพย์สินของสงฆ์มิใช่เจ้าของทรัพย์สินนั้น คำถามที่ตามมาคือ เมื่อสิ่งใดเป็นของสงฆ์แล้ว สิ่งนั้นจะนำไปแบ่ง สละ หรือยกให้ผู้อื่นได้เพียงใด

พระวินัยได้วางหลักเกี่ยวกับของสงฆ์บางประเภทไว้อย่างชัดเจนว่า **ไม่ควรสละและไม่ควรแบ่ง** เหตุที่ต้องวางหลักเช่นนี้ เพราะของบางอย่างมิได้มีไว้เพื่อประโยชน์ของภิกษุรูปหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่มีไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกันของสงฆ์

1. ของที่ถวายแก่บุคคลกับของที่ถวายแก่สงฆ์ มิได้อยู่ในฐานะเดียวกัน

ของที่ภิกษุได้รับเป็นการเฉพาะบุคคลโดยชอบ อาจอยู่ในฐานะที่ท่านใช้สอยตามพระวินัยได้ แต่ของที่มีฐานะเป็นของสงฆ์ โดยเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวกับอาราม เสนาสนะ และเครื่องใช้ส่วนรวม ย่อมมีฐานะแตกต่างออกไป

หากภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง หรือแม้แต่กลุ่มภิกษุ สามารถนำสิ่งเหล่านี้ไปแบ่งหรือยกให้กันได้ตามความประสงค์ สิ่งที่มีไว้เพื่อสงฆ์ส่วนรวมก็อาจสูญหายไป พระวินัยจึงวางหลักรักษาของบางประเภทมิให้ถูกเปลี่ยนจากของส่วนรวมไปเป็นของบุคคลโดยพลการ

2. ของสงฆ์ 5 หมวดที่ไม่ควรสละหรือแบ่ง

พระวินัยกล่าวถึงของ 5 หมวด ได้แก่

หมวดที่ 1 – อารามและพื้นที่อาราม คืออารามและพื้นที่ซึ่งเป็นส่วนของอาราม สิ่งเหล่านี้มิใช่เป็นสถานที่ของสงฆ์ มิใช่สิ่งที่บุคคลจะนำมาแบ่งกันเป็นส่วนของตน

หมวดที่ 2 – วิหารและพื้นที่วิหาร คือเสนาสนะหรือสิ่งปลูกสร้างที่เป็นที่อยู่ของสงฆ์ รวมถึงพื้นที่ของวิหารนั้น แม้ภิกษุรูปหนึ่งจะพักอาศัยเป็นเวลานาน การอยู่อาศัยนั้นก็มิได้เปลี่ยนวิหารหรือพื้นที่นั้นให้กลายเป็นของส่วนตัว

หมวดที่ 3 - เติ่ง ตั้ง ฟูก หมอน

สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องประกอบเสนาสนะซึ่งอยู่ในกลุ่มของสงฆ์ที่พระวินัยกำหนดว่าไม่ควรสละหรือแบ่ง แม้จะจัดให้ภิกษุรูปหนึ่งใช้ ก็เป็นการจัดให้ใช้ มิใช่การเปลี่ยนสิ่งนั้นให้เป็นของส่วนตัว

หมวดที่ 4 - ภาชนะโลหะและเครื่องมือบางประเภท

พระวินัยกล่าวถึงภาชนะโลหะหลายชนิด ตลอดจนเครื่องมือ เช่น มีด ขวาน เครื่องมือชุดและเครื่องมือช่าง ของเหล่านี้มีประโยชน์ต่อกิจและการดำรงอยู่ของสงฆ์ส่วนรวม จึงไม่ควรถูกนำไปแบ่งหรือยกให้ตามความประสงค์ของบุคคล

หมวดที่ 5 - วัสดุสำหรับกิจของสงฆ์

ได้แก่ เถาวัลย์ ไม้ไผ่ หญ้าชนิดต่าง ๆ ดิน เครื่องไม้ และเครื่องดิน สิ่งเหล่านี้แม้อาจดูเป็นวัสดุธรรมดา แต่เมื่อมีฐานะเป็นของสงฆ์ ก็อยู่ภายใต้หลักเดียวกัน คือมิใช่ของที่บุคคลจะนำไปแบ่งหรือยกให้ตามใจ

รายละเอียดของสิ่งของเหล่านี้สะท้อนสภาพการอยู่อาศัยและการก่อสร้างในสมัยพุทธกาล แต่หลักสำคัญที่เห็นได้คือ สิ่งที่มีไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกันของสงฆ์ ต้องรักษาฐานะของความเป็นของส่วนรวมไว้

3. “ให้ใช้” ไม่เท่ากับ “ให้เป็นของ”

จุดสำคัญที่ควรแยกให้ชัดคือ การจัดสิ่งของให้ภิกษุใช้ กับ การยกสิ่งของนั้นให้เป็นของบุคคล เป็นคนละเรื่องกัน ตัวอย่างเช่น สงฆ์อาจจัดเตียง ตั่ง ฟูก หรือหมอนให้ภิกษุรูปหนึ่งใช้ในเสนาสนะ แต่การจัดให้ใช้มิได้ทำให้สิ่งนั้นเปลี่ยนฐานะเป็นของส่วนตัวของภิกษุรูปนั้น จึงไม่ควรเกิดความเข้าใจว่า “ใช้มานานแล้ว จึงเป็นของเรา” หรือ “อยู่ในความดูแลของเรา จึงสามารถยกให้ผู้อื่นได้” พระวินัยช่วยแยก การใช้ ออกจาก การเป็นเจ้าของหรืออำนาจในการสละ

4. แม้การดำเนินการโดยสงฆ์ก็อยู่ภายใต้พระวินัย

หลักนี้มีได้กล่าวเพียงว่า ภิกษุรูปหนึ่งไม่ควรนำของสงฆ์ไปให้ผู้อื่น พระวินัยระบุถึงของ 5 หมวดนี้ว่า ไม่พึงสละหรือแบ่ง ไม่ว่าจะดำเนินการโดย สงฆ์ คณะ หรือบุคคล

แม้ดำเนินการไปแล้ว พระวินัยก็กล่าวว่า การสละหรือการแบ่งนั้นไม่ทำให้ของดังกล่าวเปลี่ยนฐานะไปตามการกระทำนั้น และผู้กระทำต้องอาบัติอุลลัจจัย จึงเห็นได้ว่า กิจของสงฆ์เองก็มีได้อยู่เหนือพระวินัย แต่ต้องดำเนินอยู่ภายในขอบเขตที่พระวินัยกำหนดไว้

5. การรักษาของส่วนรวม มิใช่การรักษาไว้เพื่อคนรุ่นเดียว

อารามและเสนาสนะมิได้มีไว้เฉพาะภิกษุที่อาศัยอยู่ในช่วงเวลาหนึ่ง ภิกษุชุดหนึ่งอาจมาอยู่แล้ว ต่อมาย้ายไป ภิกษุชุดอื่นก็เข้ามาอาศัยและใช้ประโยชน์ต่อไป

หากภิกษุแต่ละรุ่นนำอาคาร ที่ดิน เครื่องมือ หรือเครื่องใช้ส่วนรวมมาแบ่งหรือยกให้แก่บุคคล สิ่งที่ถวายไว้แก่สงฆ์ก็อาจค่อย ๆ สูญหายไป

หลักที่ไม่ให้แบ่งหรือสละของบางประเภทจึงช่วยรักษาประโยชน์ของสงฆ์มิให้สิ้นสุดลงพร้อมกับผู้ดูแลในช่วงเวลาหนึ่ง ผู้ดูแลในปัจจุบันจึงควรมองตนเองว่าเป็น ผู้รับหน้าที่ดูแลของส่วนรวม มากกว่าเป็นผู้มีสิทธิเหนือของนั้น

6. ของชำรุดหรือหมดประโยชน์ ต้องพิจารณาแยกต่างหาก

เมื่อกล่าวว่า ของสงฆ์บางประเภทไม่ควรสละหรือแบ่ง ย่อมมีคำถามตามมาว่า ถ้าของนั้นชำรุดแล้วจะทำอย่างไร ถ้าอาคารเสื่อมสภาพแล้วจะทำอย่างไร ถ้าวัสดุหรือเครื่องใช้ไม่สามารถใช้งานตามเดิมได้อีก จะจัดการอย่างไร

คำถามเหล่านี้ไม่ควรตอบโดยอาศัยหลัก “ไม่ควรสละหรือแบ่ง” เพียงข้อเดียว แต่ต้องพิจารณาพระวินัยและหลักที่เกี่ยวข้องกับการดูแล ซ่อมแซม เปลี่ยนหรือจัดการสิ่งของนั้นโดยเฉพาะ

ดังนั้น จึงควรแยกสองเรื่องออกจากกัน คือ การนำของสงฆ์ไปแบ่งหรือยกให้โดยพลการ กับ การจัดการของสงฆ์ที่ชำรุด เสื่อมสภาพ หรือหมดประโยชน์ เรื่องหลังจำเป็นต้องพิจารณาแยกต่างหากอย่างละเอียด

7. เจตนาดีอย่างเดียวไม่เพียงพอ

การสูญเสียของสงฆ์มิได้เกิดจากความโลภเสมอไป บางครั้งอาจเกิดจากความหวังดี เช่น “ของนี้ไม่ได้ใช้แล้ว เอาไปให้ผู้อื่นดีกว่า” “ของนี้มีหลายชิ้น แบ่งให้คนอื่นบ้างคงไม่เป็นไร” เจตนาอาจเป็นกุศล แต่ก่อนดำเนินการต้องรู้ก่อนว่า **สิ่งนั้นอยู่ในฐานะใด และพระวินัยกำหนดไว้** อย่างไร ดังนั้น ก่อนถามว่า “จะนำสิ่งนี้ไปทำอะไรดี” ควรถามก่อนว่า “สิ่งนี้เป็นของประเภทใด และเรามีอำนาจจัดการได้เพียงใด” เมื่อรู้ฐานะของสิ่งนั้นแล้ว จึงพิจารณาการดำเนินการต่อไป

8. จากการรักษาของภายนอก รู้เท่าทันความยึดถือภายใน

หลักเรื่องของสงฆ์ที่ไม่ควรสละหรือแบ่ง มิได้ช่วยรักษาเพียงทรัพย์ภายนอกเท่านั้น ยังช่วยเตือนผู้ที่ได้รับหน้าที่ดูแลไม่ให้เกิดความรู้สึกว่า “**สิ่งที่อยู่ในความดูแลของเรา คือของเรา**” ผู้ดูแลอาจเป็นผู้ถือกุญแจ เป็นผู้จัดสิ่งของ เป็นผู้ดูแลอาคาร หรือได้รับมอบหมายให้จัดการกิจบางอย่าง แต่สิ่งเหล่านั้นเป็น **หน้าที่**

เมื่อเข้าใจหน้าที่ว่าเป็นหน้าที่ ความยึดถือย่อมมีโอกาสดลดลง แต่เมื่อหน้าที่ค่อย ๆ ถูกเปลี่ยนในความรู้สึกให้กลายเป็นความเป็นเจ้าของ ปัญหาทั้งทางพระวินัยและการอยู่ร่วมกันก็เกิดขึ้นได้ง่าย พระวินัยจึงช่วยรักษาทั้ง **ของสงฆ์** และเตือน **จิตของผู้ดูแล** มิให้ความรู้สึกที่ “เรา” และ “ของเรา” เข้าไปครอบงำสิ่งที่ตนเพียงได้รับหน้าที่ให้ดูแล

สรุป

พระวินัยวางหลักเกี่ยวกับของสงฆ์ 5 หมวดว่า **ไม่ควรสละและไม่ควรแบ่ง** ไม่ว่าจะโดยสงฆ์ คณะ หรือบุคคล หลักนี้ทำให้เห็นชัดว่า **ของสงฆ์ มิใช่ของภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง** และแม้ผู้ได้รับมอบหมายให้ดูแลหรือดำเนินกิจของสงฆ์ ก็ต้องดำเนินอยู่ภายในขอบเขตของพระวินัย การได้รับอนุญาตให้ใช้ไม่ได้หมายความว่าได้รับสิ่งนั้นเป็นของส่วนตัว

การได้รับหน้าที่ดูแล ไม่ได้หมายความว่ามีความจำเป็นต้องให้ผู้อื่น และแม้มีเจตนาดี ก็ยังต้องพิจารณาฐานะของสิ่งของและหลักพระวินัยที่เกี่ยวข้อง หลักสำคัญจึงมิใช่เพียงว่า “**ของนี้อยู่กับใคร**” แต่ต้องถามว่า “**ของนี้อยู่ในฐานะใด**”

เมื่อฐานะของสิ่งนั้นชัด หน้าที่ สิทธิ และขอบเขตในการจัดการก็จะชัดเจนไปด้วย ผู้ดูแลจึงควรตระหนักอยู่เสมอว่า **ของที่อยู่ในมือเรา อาจมิใช่ของเรา** หน้าที่ของเราคือ **รักษาและใช้ให้เกิดประโยชน์** ตามฐานะของสิ่งนั้น โดยไม่เปลี่ยนของส่วนรวมให้กลายเป็นของส่วนตัว

พระวินัยปิฎก

หมวด 33 : ของสงฆ์ที่ชำรุด - จากการครอบครองหน้าที่ในการดูแลรักษา

เมื่อหมวดที่ผ่านมาได้กล่าวถึงของสงฆ์บางประเภทที่ **ไม่ควรสละหรือแบ่ง** คำถามที่ตามมาคือ เมื่อของสงฆ์เก่า ชำรุด หรือเสนาสนะทรุดโทรม จะดำเนินการอย่างไร

เรื่องนี้ต้องพิจารณาให้ละเอียด เพราะความชำรุดของสิ่งของมิได้หมายความว่า ผู้ที่ดูแลอยู่จะสามารถนำสิ่งนั้นไปทิ้ง แจก ยกให้ หรือจัดการตามความประสงค์ของตนได้ทันที

ในพระวินัยมีหลักที่แสดงให้เห็นถึงการ **ดูแล ปฏิสังขรณ์ และรักษาสงฆ์** ของสงฆ์มิให้เสียหาย จึงควรพิจารณาเรื่องนี้จากหน้าที่ในการรักษาประโยชน์ของสงฆ์เป็นสำคัญ

1. ความชำรุดไม่ทำให้หน้าที่ในการดูแลสิ้นสุดลง

เมื่อสิ่งของหรือเสนาสนะเกิดความชำรุด คำถามแรกไม่ควรเป็นเพียงว่า “จะเอาออกไปอย่างไร” แต่ควรพิจารณาว่า **สิ่งนี้มีฐานะอย่างไร ยังสามารถรักษาได้หรือไม่ และยังสามารถทำประโยชน์แก่สงฆ์ได้อย่างไร** เช่น หลังคารั่ว ฝาชำรุด พื้นแตก เติงหรือตั้งเสีย เครื่องใช้บางอย่างเก่า

เมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดความเสียหาย หน้าที่ในการดูแลมิได้สิ้นสุดลงเพราะความเก่า ตรงกันข้าม ความชำรุดทำให้จำเป็นต้องพิจารณามากขึ้นว่าจะรักษาประโยชน์ของสิ่งนั้นอย่างไร

2. พระวินัยมีหลักเรื่องการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์

ในเสนาสนะชั้นชกะมีเรื่อง **นวักรรม** และการมอบหมายภิกษุให้รับผิดชอบงานเกี่ยวกับเสนาสนะ ผู้ได้รับมอบหมายต้องเอาใจใส่ให้งานสำเร็จ และดูแลซ่อมแซมส่วนที่แตกหรือทรุดโทรม หลักนี้แสดงว่า พระวินัยมิได้มองเสนาสนะว่า เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ปล่อยไปตามสภาพ แต่มีเรื่องของการดูแลหลังจากสร้างแล้ว อยู่ด้วย ดังนั้น การรักษาทรัพย์ของสงฆ์จึงมิใช่เพียงรักษาของใหม่ แต่รวมถึงการดูแลสิ่งที่เริ่มเสื่อมสภาพด้วย

3. การใช้เสนาสนะสัมพันธ์กับการรักษา

เสนาสนะของสงฆ์มีไว้เพื่อให้ภิกษุใช้ประโยชน์ แต่การใช้มิได้หมายถึงเพียงเข้าอยู่อาศัยโดยไม่คำนึงถึงสภาพของสถานที่ พระวินัยมีข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาเครื่องใช้และเสนาสนะหลายประการ เช่น การจัดเก็บเครื่องมือเครื่องดิน การปิดประตูหน้าต่าง และการมอบหมายผู้ดูแลก่อนออกจาก สถานที่ แสดงให้เห็นว่า **การใช้ของส่วนรวมย่อมสัมพันธ์กับหน้าที่ในการรักษาของส่วนร่วมนั้นด้วย** ข้อคิดที่ตามมาคือ แม้สิ่งนั้นมีเจ้าของส่วนตัวของผู้ใช้ ก็ไม่ควรเป็นเหตุให้ละเลยการดูแล

4. เมื่อสถานที่กำลังชำรุด สามารถเคลื่อนย้ายของเพื่อรักษาไว้

ในพระวินัยมีเหตุการณ์ว่า วิหารใหญ่ของสงฆ์กำลังชำรุด ภิกษุทั้งหลายไม่กล้านำเครื่องเสนาสนะออกไป เพราะเกรงว่าจะเป็นการนำของที่กำหนดไว้สำหรับสถานที่หนึ่งไปใช้ที่อื่น เมื่อกราบทูล พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้นำออกไป เพื่อรักษาไว้

หลักนี้ทำให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่าง การเคลื่อนย้ายของเพื่อป้องกันความเสียหาย กับ การนำของสงฆ์ออกไปเป็นของส่วนตัวหรือยกให้ผู้อื่น การย้ายสถานที่ของสิ่งของจึงมิได้ทำให้ฐานะของสิ่งนั้นเปลี่ยนไปโดยอัตโนมัติ จุดสำคัญอยู่ที่ว่า นำออกไปด้วยเหตุใดและเพื่ออะไร

5. พระวินัยมีกรณีอนุญาตให้แลกเปลี่ยนเพื่อประโยชน์

มีอีกกรณีหนึ่งที่ควรศึกษาอย่างระมัดระวัง เมื่อมี ผ้ากัมพลราคาแพงและผ้าทอราคาแพงซึ่งเป็นบริวารเสนาสนะ เกิดขึ้นแก่สงฆ์ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้แลกเปลี่ยนเพื่อประโยชน์ หรือที่เรียกว่า พาณิชย์กรรม

หลักนี้แสดงให้เห็นว่า พระวินัยมิได้กำหนดว่าของสงฆ์ทุกอย่างต้องถูกเก็บไว้ในรูปเดิมโดยไม่มีข้อยกเว้น แต่ขณะเดียวกัน ไม่ควรนำกรณีเฉพาะนี้ไปขยายความว่า ทรัพย์สินสงฆ์ทุกประเภทสามารถขายหรือแลกเปลี่ยนได้ เพราะของสงฆ์แต่ละประเภทมีฐานะและข้อกำหนดแตกต่างกัน จึงต้องพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไปตามหลักพระวินัยที่เกี่ยวข้อง

6. “ชำรุด” ไม่จำเป็นต้องหมายถึง “ไร้ประโยชน์”

สิ่งหนึ่งอาจไม่สามารถใช้งานได้ตามสมบูรณ์ดังเดิม แต่ยังไม่ควรสรุปว่าไม่มีประโยชน์ สิ่งที่ควรพิจารณาคือ ซ่อมได้หรือไม่ รักษาไว้ได้หรือไม่ ยังใช้ตามเดิมได้หรือไม่ หรือมีวิธีใช้ที่ถูกต้องตามฐานะของสิ่งนั้นหรือไม่ การพิจารณาเช่นนี้แตกต่างจากการคิดเพียงว่า “เก่าแล้วจึงเอาออกไป” เพราะสิ่งที่มีฐานะเป็นของสงฆ์มิได้ขึ้นอยู่กับความชอบหรือความต้องการของผู้ดูแลเพียงคนเดียว

7. การรื้อหรือเปลี่ยนแปลงเสนาสนะต้องพิจารณาอย่างระมัดระวัง

เมื่ออาคารหรือเสนาสนะชำรุดหนัก อาจเกิดคำถามเรื่องการซ่อม ปฏิสังขรณ์ หรือการรื้อส่วนที่เสียหาย ไม่ควรสรุปอย่างง่ายว่า เมื่ออาคารเก่าแล้ว ผู้ดูแลจะรื้อหรือจัดการส่วนประกอบต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ แต่ต้องพิจารณาว่า สิ่งนั้นเป็นของประเภทใด อยู่ในฐานะใด การดำเนินการมีวัตถุประสงค์อะไร และพระวินัยที่เกี่ยวข้องเปิดทางไว้อย่างไร โดยเฉพาะเมื่อส่วนประกอบหรือวัสดุนั้นยังมีประโยชน์ ก็ไม่ควรถือโดยอัตโนมัติว่าเป็นของที่ไม่มีเจ้าของหรือใครจะนำไปได้

8. ต้องระวังการสรุปว่า “ของเก่าแล้วขายได้”

วิธีการทรัพยากรในสังคมปัจจุบันมักมีการขายสิ่งของที่ไม่ใช้แล้ว แต่ไม่ควรนำหลักของทรัพยากรส่วนบุคคลมาใช้กับของสังคมโดยตรงว่า “ไม่ใช้แล้วก็ขายได้” จากหมวดที่ผ่านมา เราได้เห็นแล้วว่าของสังคมบางประเภทเป็นของที่ไม่ควรสละหรือแบ่ง

ขณะเดียวกัน พระวินัยก็มีกรณีเฉพาะที่ทรงอนุญาตให้แลกเปลี่ยนเพื่อประโยชน์ จึงไม่ควรสรุปไปทางใดทางหนึ่งอย่างง่าย ๆ ว่า “ของสังคมห้ามเปลี่ยนแปลงทุกชนิด” หรือ “ของเก่าแล้วสามารถขายได้” แต่ควรถามก่อนว่า ของนั้นคืออะไร อยู่ในประเภทใด และมีหลักพระวินัยเกี่ยวกับของประเภทนั้นอย่างไร

9. ผู้ดูแลต้องรักษาประโยชน์ของสังคมมากกว่าความสะดวกของตน

เมื่อมีสิ่งของเก่าหรือชำรุดจำนวนมาก อาจเกิดความต้องการจัดการออกไปเพื่อความสะดวก แต่การเป็นผู้ดูแลของสังคมทำให้ต้องพิจารณามากกว่าความสะดวกของตนเอง ควรพิจารณาว่า สิ่งใดต้องซ่อม สิ่งใดต้องรักษา สิ่งใดต้องย้ายเพื่อป้องกันความเสียหาย และสิ่งใดต้องพิจารณาตามหลักพระวินัยเฉพาะเรื่อง หลักสำคัญจึงอยู่ที่ ประโยชน์ของสังคม มิใช่ความพอใจของผู้ดูแล

10. การดูแลทรัพยากรสัมพันธ์กับความไว้วางใจของผู้ถวาย

ของสังคมจำนวนมากเกิดขึ้นจากการถวายของผู้มีศรัทธา ผู้ถวายอาจถวายสถานที่ วัสดุ เครื่องใช้ หรือปัจจัยเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม เมื่อสิ่งนั้นได้รับมาแล้ว หน้าที่ของผู้ดูแลคือรักษาและใช้ตามฐานะของสิ่งนั้น

การดูแลอย่างรอบคอบจึงช่วยรักษาทั้งทรัพยากรที่ได้รับถวายและความไว้วางใจของผู้ถวาย ส่วนการปล่อยให้เสียหายโดยไม่ใส่ใจ หรือการนำไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว ย่อมเป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งต้องพิจารณาตามหลักพระวินัยที่เกี่ยวข้อง

11. หน้าที่ในการดูแลไม่ควรขึ้นอยู่กับความชอบส่วนตัว

ของบางอย่างผู้ดูแลอาจเห็นว่าสวยหรือมีค่า ของบางอย่างอาจเห็นว่าเก่า ไม่สวย หรือไม่ต้องการแล้ว แต่ความชอบและไม่ชอบของบุคคลไม่ควรเป็นหลักตัดสินฐานะของของสังคม สิ่งสำคัญกว่าคือ สิ่งนั้นเป็นอะไร มีไว้เพื่ออะไร ยังมีประโยชน์อย่างไร และควรจัดการอย่างไรตามหลักที่เกี่ยวข้อง นี่ทำให้การดูแลของสังคมเป็นการฝึกให้แยก “สิ่งที่เราชอบ” ออกจาก “สิ่งที่ควรทำ”

สรุป

ของสังคมที่เก่า ชำรุด หรือเสื่อมสภาพ ไม่ควรถูกถือโดยง่ายว่าเป็นสิ่งที่ใครจะนำไปทิ้ง แจก ยก ให้ หรือจัดการได้ตามความประสงค์ พระวินัยแสดงให้เห็นหลักสำคัญหลายประการ คือ เสนาสนะ

ที่ชำรุดควรได้รับการดูแลและปฏิสังขรณ์ สิ่งของในวิหารที่กำลังชำรุดสามารถเคลื่อนย้ายออกไปเพื่อรักษาไว้ได้ และ ในบางกรณีเฉพาะ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้แลกเปลี่ยนบริหารเสนาสนะเพื่อประโยชน์ จึงไม่ควรเข้าใจสุดโต่งว่า “เป็นของสงฆ์แล้วห้ามเปลี่ยนแปลงอะไรทั้งหมด” หรือ “เมื่อเก่าหรือไม่ใช่แล้วจะจัดการอย่างไรก็ได้” ของนั้นมีฐานะอย่างไร พระวินัยเกี่ยวกับของประเภทนั้นกำหนดไว้อย่างไร การดำเนินการมีวัตถุประสงค์อะไร และประโยชน์ของสงฆ์ยังได้รับการรักษาอยู่หรือไม่ หลักสำคัญจึงมีไว้เพียง “ของนี้เก่าหรือใหม่” แต่คือ “ของนี้คืออะไร และเรามีหน้าที่ต่อสิ่งนี้อย่างไร”

เมื่อเข้าใจเช่นนี้ ผู้ดูแลจะไม่ถือความเก่าเป็นเหตุให้ละเลย และไม่ถืออำนาจในการดูแลเป็นเหตุให้จัดการของสงฆ์ตามความประสงค์ของตน ความชำรุดจึงมิใช่จุดสิ้นสุดของความรับผิดชอบ แต่เป็นจุดที่ ความรับผิดชอบของผู้ดูแลต้องปรากฏชัดยิ่งขึ้น

พระวินัยปิฎก

หมวด 34 : ของที่ถวายโดยกำหนดวัตถุประสงค์ - ต้องรู้ว่าถวายแก่ใคร และถวายเพื่ออะไร

เมื่อกล่าวถึงของสงฆ์ที่ต้องดูแลรักษาแล้ว ยังมีอีกประเด็นหนึ่งที่ต้องพิจารณาให้ชัด คือ สิ่งที่ได้รับมานั้น ผู้ถวายมอบแก่ใคร และกำหนดไว้เพื่อประโยชน์อะไร เพราะของที่เข้าสู่สงฆ์มิได้มีฐานะเหมือนกันทั้งหมด บางอย่างถวายแก่สงฆ์ บางอย่างถวายแก่บุคคล บางอย่างถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาแล้ว และบางอย่างถวายโดยเจาะจง

พระวินัยจึงแสดงให้เห็นว่า การพิจารณาของที่ได้รับถวาย มิได้ดูเพียงว่า “ของนั้นคืออะไร” แต่ยังต้องรู้ด้วยว่า “ถวายแก่ใคร และถวายในลักษณะใด”

1. ลักษณะของการถวายมีความสำคัญ

ในจีวรขันธกะ พระวินัยกล่าวถึงมาติกาแห่งการเกิดขึ้นของจีวร 8 ประการ เช่น ถวายแก่สีมา ถวายตามกติกา ถวายในสถานที่จัดภิกษาหาร ถวายแก่สงฆ์ ถวายแก่สงฆ์สองฝ่าย ถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาแล้ว ถวายเจาะจง และถวายแก่บุคคล

การจำแนกเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า พระวินัยให้ความสำคัญกับ ลักษณะและผู้รับแห่งการถวาย ของที่อยู่ตรงหน้าอาจเหมือนกัน แต่เมื่อผู้ถวายกำหนดผู้รับหรือลักษณะการถวายต่างกัน ผู้มีสิทธิในของนั้นก็อาจแตกต่างกัน จึงต้องพิจารณาให้ชัดว่า ของนั้นถวายแก่ใคร มิใช่ดูเพียงว่าใครเป็นผู้ถือหรือผู้รับของไว้ในขณะนั้น

2. “ผู้รับของไว้” กับ “ผู้ที่ได้รับถวาย” อาจไม่ใช่คนเดียวกัน

ในทางปฏิบัติ ผู้ถวายอาจนำสิ่งของมามอบแก่ภิกษุรูปหนึ่ง แต่กล่าวว่า “ขอถวายแก่สงฆ์” การที่ภิกษุรูปนั้นรับของไว้ มิได้ทำให้สิ่งนั้นกลายเป็นของส่วนตัวของท่านตรงกันข้าม หากผู้ถวายระบุชัดว่า “ถวายแก่ภิกษุรูปนี้”

พระวินัยก็จัดการถวายเช่นนั้นไว้ในอีกลักษณะหนึ่ง คือการถวายแก่บุคคล จึงต้องแยกให้ชัดระหว่าง ผู้ทำหน้าที่รับของ กับ ผู้ที่ของนั้นถูกถวายให้ ความแตกต่างนี้มีความสำคัญต่อการรักษาฐานะของสิ่งที่ได้รับถวาย

3. พระวินัยยังกล่าวถึง “การถวายเจาะจง”

ในมาติกาแห่งจีวร พระวินัยอธิบายคำว่า “ถวายเจาะจง” ว่า ได้แก่ การถวายเฉพาะยาคุภัตตอาหาร ของเคี้ยว จีวร เสนาสนะ หรือเภสัช

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า การถวายมิได้จำแนกเฉพาะตามตัวบุคคลเท่านั้น แต่ยังสามรถระบุประเภทแห่งประโยชน์ ที่ต้องการถวายได้ด้วย จึงควรพิจารณาว่า สิ่งที่ได้รับมานั้นถูกกำหนดไว้เพื่อประโยชน์อะไร โดยเฉพาะเมื่อผู้ถวายกล่าวไว้อย่างชัดเจน

4. ของที่เจาะจงไว้เพื่อกิจหนึ่ง ไม่ควรถูกเปลี่ยนไปตามความเห็นของบุคคลโดยง่าย

อรรถกถาพระวินัยอธิบายกรณีที่ทายกเจาะจงวัตถุไว้เพื่อบิณฑบาตหรือคิลานปัจจัยว่า หากภิกษุทั้งหลายจะโอนวัตถุนั้นเข้าเป็นจีวร ต้องอุปโลกน์เพื่อความเห็นชอบของสงฆ์ก่อน คำอธิบายนี้มีความสำคัญ เพราะแสดงว่า

ของที่ถูกกำหนดไว้เพื่อประโยชน์หนึ่ง มิใช่สิ่งที่ภิกษุรูปหนึ่งจะเปลี่ยนไปใช้อีกประโยชน์หนึ่ง โดยการตัดสินใจของตนเอง แม้การเปลี่ยนนั้นอาจดูว่าเป็นประโยชน์แก่สงฆ์ก็ตาม จึงต้องพิจารณาวิธีดำเนินการที่เหมาะสมด้วย

5. ต้องแยกความเห็นของผู้ดูแลออกจากข้อกำหนดแห่งการถวาย

ผู้ดูแลอาจเห็นว่า “งานนี้จำเป็นกว่า” “ของส่วนนี้ไม่ได้ใช้” หรือ “เอาไปใช้อีกด้านหนึ่งน่าจะเกิดประโยชน์มากกว่า” ความเห็นเหล่านี้อาจเกิดจากเจตนาดี แต่ความเห็นของผู้ดูแล มิได้ทำให้ข้อกำหนดเดิมของการถวายหมดความหมายไปโดยอัตโนมัติ

ดังนั้น ก่อนเปลี่ยนการใช้ ควรถามว่า ของนั้นถูกกำหนดไว้เพื่ออะไร การเปลี่ยนเช่นนั้นจะมีผลกระทบหรือไม่ และต้องดำเนินการโดยวิธีใด มิใช่ถามเพียงว่า “เราเห็นว่าทำอย่างไรหนีกว่า”

6. แต่ก็ไม่ควรสรุปว่าเปลี่ยนไม่ได้ทุกกรณี

อีกด้านหนึ่ง ไม่ควรเข้าใจว่าเมื่อของถูกกำหนดไว้เพื่อกิจหนึ่งแล้ว จะไม่สามารถเปลี่ยนการใช้ได้เลยในทุกกรณี อรรถกถาพระวินัยมีตัวอย่างชัดว่า วัตถุที่เจาะจงไว้เพื่อบิณฑบาตหรือคิลาณปัจจัยในบางสภาพสามารถโอนเข้าเป็นจีวรได้

โดยต้องดำเนินการตามวิธีที่อธิบายไว้ จึงเห็นได้ว่า หลักไม่ได้อยู่ที่ “ห้ามเปลี่ยนโดยเด็ดขาด” หรือ “เปลี่ยนได้ตามความสะดวก” แต่ต้องดูว่า สิ่งนั้นมีฐานะอย่างไร และหลักที่เกี่ยวข้องอนุญาตให้ดำเนินการอย่างไร

7. ของที่เจาะจงเพื่อเสนาสนะต้องระวังเป็นพิเศษ

อรรถกถาพระวินัยอธิบายว่า วัตถุที่ทายกเจาะจงถวายเพื่อประโยชน์แก่เสนาสนะ ย่อมเป็น **ครุภัณฑ์** จุดนี้เชื่อมโดยตรงกับหมวดที่ผ่านมา เพราะเราได้เห็นแล้วว่า ครุภัณฑ์ของสงฆ์บางประเภทมิใช่สิ่งที่จะสละหรือแบ่งกันได้ตามความประสงค์

ดังนั้น เมื่อมีของที่ถูกกำหนดไว้เพื่อเสนาสนะ จึงไม่ควรนำหลักของของใช้ทั่วไปมาพิจารณาโดยทันที แต่ต้องตรวจสอบฐานะของสิ่งนั้นและหลักเกี่ยวกับครุภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องด้วย

8. ก่อนจัดการของถวาย ควรถามอย่างน้อยสามเรื่อง

เพื่อป้องกันความสับสน อาจใช้หลักพิจารณาง่าย ๆ สามประการ **หนึ่ง - ถวายแก่ใคร** แก่สงฆ์ แก่บุคคล แก่กลุ่มที่กำหนด หรือในลักษณะอื่นตามพระวินัย **สอง - ถวายอะไร** เพราะของแต่ละประเภทอาจอยู่ภายใต้หลักต่างกัน **สาม - ถวายเพื่ออะไร** เป็นของทั่วไป หรือกำหนดประโยชน์เฉพาะไว้ เมื่อสามเรื่องนี้ชัด จึงค่อยพิจารณาว่าใครมีหน้าที่ดูแล ใช้ แจก หรือดำเนินการเกี่ยวกับของนั้นได้เพียงใด

9. ความไม่ชัดเจนตั้งแต่รับของ อาจกลายเป็นปัญหาภายหลัง

ปัญหาเกี่ยวกับของถวายจำนวนหนึ่ง มิได้เกิดจากเจตนาทุจริต แต่อาจเกิดจากตอนรับของไม่มีความชัดเจนว่า ผู้ถวายถวายแก่ใคร ถวายเพื่ออะไร และผู้รับเข้าใจตรงกับผู้ถวายหรือไม่

เมื่อเวลาผ่านไป คนหนึ่งอาจเข้าใจว่าเป็นของสงฆ์ทั่วไป อีกคนอาจเข้าใจว่าเป็นของสำหรับกิจเฉพาะ อีกคนอาจเข้าใจว่าเป็นของภิกษุผู้รับ ความสับสนจึงเกิดขึ้นภายหลัง ดังนั้น ความชัดเจนตั้งแต่เวลารับของ จึงช่วยรักษาทั้งของถวายและความสัมพันธ์ระหว่างผู้เกี่ยวข้อง

10. “เพื่อประโยชน์ของวัด” ยังเป็นคำที่กว้างเกินไป

ในสังคมปัจจุบันอาจกล่าวกันว่า “ทั้งหมดก็ใช้เพื่อวัด” แต่หากพิจารณาตามหลักพระวินัย ต้องละเอียด

กว่านั้น ของที่กำหนดเพื่อบิณฑบาต ของที่กำหนดเพื่อคิลานปัจจัย ของที่กำหนดเพื่อจีวร และของที่กำหนดเพื่อเสนาสนะ

แม้ทั้งหมดอาจเกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของสงฆ์ แต่ไม่ได้หมายความว่าอยู่ในฐานะเดียวกันทั้งหมด จึงไม่ควรใช้คำว่า “เพื่อวัดเหมือนกัน” เป็นเหตุให้ความแตกต่างของสิ่งที่ได้รับถวายหายไป

11. การบริหารที่ดีเริ่มจากการรู้ฐานะของของ

เมื่อรับของถวาย ควรมีความชัดเจนอย่างน้อยว่า เป็นของสงฆ์หรือของบุคคล เป็นของทั่วไป หรือของที่มีการกำหนดไว้ มีวัตถุประสงค์อะไร และใครมีหน้าที่ดูแล หลักเหล่านี้มิใช่รายละเอียดทางธุรการเพียงอย่างเดียว แต่ช่วยป้องกันมิให้ความคลุมเครือทางการบริหารนำไปสู่การใช้ของผิดฐานะในภายหลัง

12. จากการรักษาของถวาย ผู้รักษาความซื่อตรง

เมื่อผู้ถวายมอบของออกจากมือแล้ว ผู้รับเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้รับมา ในเวลาที่ไม่มีการถวายอยู่ตรงหน้า และไม่มีผู้ใดตรวจสอบ ความรับผิดชอบของผู้ดูแลยิ่งปรากฏชัด จึงไม่ควรคิดเพียงว่า “ของอยู่กับเราแล้ว”

แต่ควรพิจารณาว่า “ของนี้ได้รับมาในฐานะใด และเรามีหน้าที่ต่อมันอย่างไร” ความคิดแบบแรกอาจนำไปสู่ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความคิดแบบหลังนำไปสู่ความรับผิดชอบ

สรุป

ของที่ได้รับถวายมิได้มีฐานะเหมือนกันทั้งหมด พระวินัยแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างการถวายแก่สงฆ์ การถวายแก่บุคคล การถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาแล้ว และการถวายเจาะจง เป็นต้น

ดังนั้น ก่อนจัดการของถวาย จึงควรรู้ว่า ถวายแก่ใคร ถวายอะไร และถวายเพื่ออะไร อรรถกถาพระวินัยยังอธิบายต่อว่า ของที่เจาะจงไว้เพื่อประโยชน์บางอย่าง มิใช่สิ่งที่คุณจะเปลี่ยนไปใช้อีกกิจหนึ่งตามความเห็นของตนได้ทันที และของที่เจาะจงเพื่อเสนาสนะมีฐานะเป็นครุภัณฑ์

ขณะเดียวกัน ก็มีบางกรณีที่สามารถเปลี่ยนการใช้ได้ตามวิธีที่อธิบายไว้ จึงไม่ควรเข้าใจสุดโต่งว่า “กำหนดไว้แล้วเปลี่ยนไม่ได้ทุกกรณี” หรือ “ถวายเข้าวัดแล้วจะนำไปใช้อะไรก็ได้” หลักสำคัญคือ ฐานะของสิ่งที่ได้รับ รู้ข้อกำหนดแห่งการถวาย และรู้ขอบเขตของผู้มีหน้าที่จัดการ

เมื่อสามประการนี้ชัด การใช้ของถวายก็จะไม่ขึ้นอยู่กับความเห็นหรือความสะดวกของบุคคล ผู้ดูแลจึงมิใช่เพียงผู้รับของเข้าวัด แต่เป็นผู้มีหน้าที่ รักษาสิ่งที่ได้รับให้ถูกต้องตามฐานะและประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง นี่คือการแตกต่างระหว่าง “การถือของไว้” กับ “การรับผิดชอบต่อของที่ได้รับถวาย”

พระวินัยปิฎก

หมวด 35 : ผู้รับของที่ถวายแก่สงฆ์ - ผู้รับไว้ มิใช่เจ้าของ

เมื่อหมวดที่ผ่านมาได้กล่าวว่า ของที่ได้รับถวายต้องพิจารณาว่า ถวายแก่ใคร และถวายเพื่ออะไร ยังมีคำถามที่ตามมาอีกประการหนึ่ง คือ หากผู้ถวายนำของมามอบผ่านภิกษุรูปหนึ่ง ของนั้นเป็นของใคร เรื่องนี้ต้องแยกให้ชัดเจนว่า ผู้ที่รับสิ่งของไว้ กับ ผู้ที่สิ่งของนั้นถูกถวายให้ เพราะสองฐานะนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นฐานะเดียวกัน ภิกษุรูปหนึ่งอาจเป็นผู้รับสิ่งของจากมือผู้ถวาย อาจเป็นผู้เก็บรักษา อาจเป็นผู้ได้รับมอบหมายให้แจก หรือเป็นผู้ดูแลสิ่งของนั้น แต่ถ้าผู้ถวายถวายสิ่งนั้นแก่สงฆ์ การที่ภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้รับไว้ มิได้ทำให้ของสงฆ์เปลี่ยนเป็นของส่วนตัวของผู้รับ

1. ต้องดูว่า “ถวายแก่ใคร” มิใช่เพียงว่า “ใครรับไว้”

สมมติว่าทายกนำผ้ามามอบแก่ภิกษุรูปหนึ่ง แล้วกล่าวว่า “ข้าพเจ้าถวายผ้าเหล่านี้แก่สงฆ์” ภิกษุรูปนั้นอาจเป็นผู้รับผ้าด้วยมือ แต่ผู้ที่ได้รับการถวายตามคำของทายกคือ สงฆ์ พระวินัยในจีวร-ชั้นระกะแยกการถวายแก่สงฆ์ออกจากถวายแก่บุคคล หากถวายแก่บุคคล ก็เป็นการถวายที่ระบุบุคคล หากถวายแก่สงฆ์ ก็อยู่ในอีกฐานะหนึ่ง จึงไม่ควรใช้หลักว่า “ใครเป็นผู้รับของ คนนั้นย่อมเป็นเจ้าของของนั้น” เพราะผู้รับของไว้กับผู้ที่ได้รับการถวายอาจเป็นคนละฐานะกัน

2. พระวินัยมีการแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับของสงฆ์

เมื่อจีวรในเรือนคลังของสงฆ์มีจำนวนมาก พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สงฆ์ผู้อยู่พร้อมหน้ากันแจกจีวร ต่อมา เมื่อการแจกพร้อมกันทั้งหมดเกิดความไม่สะดวก พระองค์ทรงอนุญาตให้สงฆ์ สมมติภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่แจกจีวร ภิกษุผู้ได้รับสมมติต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ เช่น ไม่ลำเอียงเพราะชอบ ไม่ลำเอียงเพราะชัง ไม่ลำเอียงเพราะหลง ไม่ลำเอียงเพราะกลัว และรู้ว่าจีวรใดแจกแล้วหรือยังไม่ได้แจก

หลักนี้แสดงให้เห็นว่า การมีหน้าที่เกี่ยวกับของสงฆ์ มิได้ทำให้ผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าของของนั้นตรงกันข้าม เพราะของนั้นเป็นของที่ต้องจัดการเพื่อส่วนรวม จึงต้องมีผู้ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการอย่างเหมาะสม

3. ผู้ได้รับมอบหมายให้แจก มิใช่ผู้มีสิทธิแจกตามความพอใจ

คำว่า “เจ้าหน้าที่แจกจีวร” มีความหมายสำคัญ ท่านเป็นผู้ทำหน้าที่แจก มิใช่เจ้าของจีวร พระวินัยถึงกับกำหนดคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ว่า ต้องไม่ลำเอียงเพราะความชอบ ความชัง ความหลง หรือความกลัว แสดงว่าการแจกมิใช่เรื่องว่า “ผู้แจกชอบใคร ก็ให้คนนั้น”

แต่เป็นหน้าที่ที่ต้องดำเนินการโดยไม่เอาความสัมพันธ์ส่วนตัวเข้ามาเป็นหลัก นี่เป็นความแตกต่างระหว่าง อำนาจที่เกิดจากหน้าที่ กับ อำนาจของเจ้าของทรัพย์

4. ของสงฆ์ที่จัดให้บุคคลใช้ ยังเป็นของสงฆ์ได้

อรรถกถาเสนาสนะขันธกะอธิบายกรณีมีผู้ถวายเพียงจำนวนมากแก่สงฆ์ว่า เมื่อรับแล้วให้แจกตามลำดับผู้แก่ โดยให้ใช้ “โดยเป็นเครื่องใช้ของสงฆ์” และไม่ให้เป็นของส่วนตัวของบุคคล หลักนี้ทำให้เห็นชัดว่า การจัดของสงฆ์ให้ภิกษุรูปหนึ่งใช้ มิได้ทำให้ของนั้นกลายเป็นของส่วนตัว ภิกษุอาจใช้เพียงนั้นทุกวัน แต่เพียงยังเป็นเครื่องใช้ของสงฆ์ได้ จึงต้องแยกให้ชัดเจนว่า “ของที่เราได้รับอนุญาตให้ใช้” กับ “ของที่เป็นของเรา”

5. “อยู่กับเรา” ไม่เท่ากับ “เป็นของเรา”

ของบางอย่างอาจอยู่ในความดูแลของบุคคลหนึ่งเป็นเวลานาน เมื่อเวลาผ่านไป อาจเกิดความรู้สึกว่า “ของนี้อยู่กับเรา” แล้วค่อย ๆ เปลี่ยนเป็น “ของนี้เป็นของเรา” แต่สองข้อความนี้แตกต่างกัน การเก็บรักษาของสงฆ์ มิใช่ความเป็นเจ้าของ การได้รับอนุญาตให้ใช้ของสงฆ์ มิใช่สิทธิที่จะยกให้บุคคลอื่น และการได้รับมอบหมายให้จัดการของสงฆ์ มิใช่อำนาจที่จะจัดการตามความพอใจของตน หลักนี้สัมพันธ์โดยตรงกับเรื่องครุภัณฑ์ที่กล่าวมาแล้วในหมวดก่อน ๆ

6. เมื่อรับของถวายแก่สงฆ์แล้ว ต้องรักษาฐานะของของนั้น

เมื่อผู้ถวายระบु้ช้ว่า ของนั้นถวายแก่สงฆ์ การรับของไว้จึงควรตามมาด้วยการพิจารณาว่า ของนั้นเป็นของประเภทใด ควรเก็บรักษาอย่างไร ใครควรใช้ หากต้องแจก ควรแจกอย่างไร และใครมีหน้าที่ดำเนินการ การรับของจึงมิใช่จุดสิ้นสุดของเรื่อง

แต่เป็นจุดเริ่มต้นของ หน้าที่ในการรักษาและใช้ของนั้นให้ถูกต้องตามฐานะ ผู้ที่รับไว้จึงไม่ควรทำให้ของซึ่งถวายแก่สงฆ์หยุดอยู่ที่ตนเองโดยกลายเป็นของส่วนตัว

7. หากการถวายไม่ชัด ควรทำให้ชัดตั้งแต่ต้น

ในทางปฏิบัติ ผู้ถวายบางคนอาจนำของมามอบแก่ภิกษุรูปหนึ่งโดยไม่ได้กล่าวให้ชัดว่า ถวายแก่ภิกษุรูปนั้นเป็นการเฉพาะ หรือ ถวายแก่สงฆ์โดยมอบผ่านภิกษุรูปนั้น ความไม่ชัดเจนเช่นนี้อาจทำให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจต่างกันภายหลัง ผู้ถวายอาจคิดว่าถวายแก่สงฆ์ ผู้รับอาจเข้าใจว่าเป็นของที่ถวายแก่ตน และผู้ดูแลภายหลังอาจเข้าใจไปอีกแบบหนึ่ง

ดังนั้น หากเกิดความไม่ชัดเจน การสอบถามให้ทราบลักษณะการถวายตั้งแต่ต้นย่อมช่วยป้องกันความสับสน คำถามง่าย ๆ เช่น “ประสงค์ถวายแก่สงฆ์ หรือถวายแก่ภิกษุรูปนี้โดยเฉพาะ” อาจช่วยรักษาฐานะของของถวายให้ชัดเจนตั้งแต่ต้น

8. ผู้ดูแลของ มิใช่เจ้าของของ

หลักนี้สามารถมองได้จากภาพง่าย ๆ คือ ผู้ถือกุญแจเรือนค้ำ การได้รับกุญแจทำให้บุคคลนั้นสามารถเปิดและปิดสถานที่เก็บของได้ แต่กุญแจไม่ได้ทำให้ เรือนค้ำกลายเป็นของผู้ถือกุญแจ หรือ สิ่งของในค้ำกลายเป็นของผู้ถือกุญแจ ตรงกันข้าม การได้รับกุญแจหมายถึงได้รับ หน้าที่ในการรักษา อำนาจในการเข้าถึงสิ่งของจึงควรมาพร้อมกับความรับผิดชอบ มิใช่ความรู้สึกเป็นเจ้าของ

9. หลักนี้เมื่อนำมาประยุกต์กับการบริหารปัจจุบัน

ในสังคมปัจจุบัน วัตถุอาจมีสิ่งของที่ไม่ปรากฏในสมัยพุทธกาล เช่น รถ เครื่องจักร อุปกรณ์ไฟฟ้า เอกสาร หรือทรัพย์สินประเภทอื่น การนำหลักพระวินัยมาประยุกต์ มิได้หมายความว่าสิ่งเหล่านี้ถูกกล่าวไว้โดยตรงในพระบาลี

แต่หลักที่นำมาใช้พิจารณาได้คือ ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลสิ่งหนึ่ง มิได้กลายเป็นเจ้าของสิ่งนั้นเพียงเพราะตนมีอำนาจใช้หรือเข้าถึง ดังนั้น ก่อนจัดการทรัพย์สินสมัยใหม่ จึงต้องพิจารณาทั้งฐานะของทรัพย์สิน หลักพระวินัยที่เกี่ยวข้อง และกฎหมายหรือระเบียบที่ใช้บังคับในปัจจุบันแยกจากกันให้ชัด

10. หน้าที่สามารถเปลี่ยนมือได้ แต่ของสงฆ์ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนฐานะตามผู้ดูแล

ผู้ทำหน้าที่หนึ่งอาจดูแลของสงฆ์อยู่ในช่วงเวลาหนึ่ง ต่อมาอาจมีผู้ทำหน้าที่คนใหม่ สิ่งที่เปลี่ยนคือ ผู้รับผิดชอบ มิใช่โดยอัตโนมัติว่า ฐานะของทรัพย์สินเปลี่ยนไปด้วย กุญแจสามารถส่งต่อ สิ่งของสามารถส่งมอบ หน้าที่สามารถเปลี่ยนผู้รับผิดชอบ เพราะผู้ดูแลมิใช่สิ่งเดียวกับทรัพย์สินที่ตนดูแล ความเข้าใจเช่นนี้ช่วยให้ของส่วนรวมไม่ถูกผูกติดกับบุคคลหนึ่งบุคคลใด

11. ยิ่งได้รับความไว้วางใจ ยิ่งต้องแยกหน้าที่ออกจากประโยชน์ส่วนตัว

ผู้ได้รับมอบหมายให้จัดการของสงฆ์ย่อมเข้าถึงทรัพย์สินเหล่านั้น ได้มากกว่าผู้อื่น นี่จึงเป็นเหตุให้พระวินัยกำหนดคุณสมบัติของผู้เจกจิรวว่า ต้องไม่ลำเอียง หลักสำคัญไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการทำงาน แต่รวมถึงความสามารถที่จะไม่เอา ความชอบ ความชัง ความหลง หรือความกลัว เข้ามาปะปนกับหน้าที่ ดังนั้น ผู้ได้รับความไว้วางใจมาก มิใช่ผู้ที่มีสิทธิส่วนตัวมากขึ้น แต่เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบมากขึ้น

12. จากการรับของภายนอก ผู้ที่ไม่รับความเป็นเจ้าของเข้ามาภายใน

เมื่อผู้ถวายยื่นของให้ มือของภิกษุอาจเป็นผู้รับ แต่ถ้าของนั้นถวายแก่สงฆ์ ผู้รับไม่จำเป็นต้องสร้างความรู้สึกว่า “นี่เป็นของเรา” ขึ้นมาพร้อมกับของนั้น ตรงนี้เป็นข้อคิดที่สามารถนำหลักพระวินัยมาสู่การฝึกภายในได้ รับของได้ ดูแลได้ ใช้ตามหน้าที่ได้ แจกตามหลักได้ โดยไม่ต้องเปลี่ยนหน้าที่เหล่านั้นให้เป็นความยึดถือว่า “เรา” หรือ “ของเรา”

สรุป

การที่ภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้รับของไว้ มิได้หมายความว่า ของนั้นกลายเป็นของส่วนตัวของภิกษุรูปนั้น สิ่งสำคัญคือต้องพิจารณาว่า ถวายแก่ใคร ถวายในลักษณะใด และของนั้นอยู่ในฐานะอะไร

พระวินัยแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ของสงฆ์อาจมีผู้ได้รับสมมติให้ทำหน้าที่แจก และอรรถกถายังอธิบายว่า ของสงฆ์บางอย่างแม้จัดให้ภิกษุใช้ ก็ยังให้ใช้ในฐานะเครื่องใช้ของสงฆ์ มิใช่ทำให้เป็นของส่วนตัว จึงควรแยกให้ชัดว่า รับไว้ $\neq$ เป็นเจ้าของ ใช้ได้ $\neq$ เป็นของตน คูแกล $\neq$ มีสิทธิทำตามใจ ได้รับมอบหมายให้แจก $\neq$ แจกตามความชอบ และ อยู่กับบุคคลหนึ่ง $\neq$ เป็นทรัพย์สินของบุคคลนั้น

หลักสำคัญที่สุดจึงมิใช่ว่า “ของอยู่ในมือใคร” แต่คือ “ของนั้นถูกถวายแก่ใคร และอยู่ในฐานะใด” เมื่อฐานะของของชัด หน้าที่ของผู้รับ ผู้ใช้ ผู้คูแกล และผู้แจกก็จะชัดตามไปด้วย สิ่งที่เข้ามาอยู่ในมือของเรา จึงอาจมิได้เข้ามาเพื่อให้เราเป็นเจ้าของ แต่อาจเข้ามาเพียงเพื่อให้เรา รับไว้ รักษาไว้ ใช้หรือ จัดสรรให้ถูกต้อง แล้วส่งต่อประโยชน์นั้นแก่สงฆ์
